

*Кожевнікова А. В.,
аспірантка кафедри адміністративного та інформаційного права
Сумського національного аграрного університету*

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ЦИВІЛІСТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню застосування штучного інтелекту у цивілістичному процесі. Розкривається динаміка розвитку та передумови застосування у вітчизняному цивілістичному процесі штучного інтелекту.

Звертається увага на те, що передумовою застосування у вітчизняному цивілістичному процесі штучного інтелекту стало прийняття Європейською комісією з ефективності правосуддя Ради Європи Етичної хартії з використання штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі (в перекладі – European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment). Ще одним кроком у визначенні напрямку європейської стратегії щодо штучного інтелекту, слід назвати Білу книгу зі штучного інтелекту: європейський підхід до досконалості і довіри (White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust), опубліковану 19 лютого 2020 року.

Досліджено поняття «штучний інтелект», проблемні аспекти визначення поняття «штучний інтелект». Запропоновано під терміном «штучний інтелект» розуміти безліч різних концепцій автоматизованих процесів, специфічним компонентом кожного з яких є алгоритм, тобто послідовність команд у вигляді комп'ютерного коду, який виконує цей набір команд і в чітко визначеному форматі генерує вихідні дані на основі заданих вихідних даних.

У статті розглядаються питання, пов'язані з науковим та практичним використанням штучного інтелекту у цивілістичному процесі. Також було вивчено та проаналізовано думки вчених з цього питання. Розглянуто проблемні питання практичної реалізації штучного інтелекту у цивільному процесі України, ризики та переваги його застосування.

Під час дослідження зроблено висновок, що при застосуванні штучного інтелекту у цивілістичному процесі є важливим та припустимим застосування лише спеціалізованих інтелектуальних систем, здатних працювати під контролем людини. Так, при розгляді цивільної справи незначної складності можливим є застосування такої системи штучного інтелекту, яка буде здатна самостійно узагальнювати та аналізувати законодавство, судову практику та таким чином допомагати судді приймати справедливе та законне рішення. Робиться висновок, що штучний інтелект у цивільному процесі України в майбутньому фактично зможе відтворити не лише сучасну людську модель пізнання та відтворення даних, а й прискорить та розвантажить роботу суддів, зробить її ще більш ефективнішою.

Ключові слова: штучний інтелект, цивілістичний процес, цивільний процес, електронні технології, комп'ютерні технології, цифрові технології, правосуддя, судова система, судовий процес.

Постановка проблеми. Інформаційні та комп'ютерні технології на сьогодні вже є базовою частиною сучасності. Цифрові технології, у тому числі з використанням штучного інтелекту становлять важливу роль при реалізації основоположних свобод прав та свобод людини та громадянина. Не є винятком і право людини на судовий захист. Так, за допомогою штучного інтелекту у цивільному процесі є можливість пришвидшити та зробити якіснішим розгляд судових справ. Однак, питання щодо правового застосування електронних технологій при здійсненні правосуддя є надто складним завданням, особливо це стосується застосування штучного інтелекту. Практичне застосування штучного інтелекту в цивільному процесі відбувається повільно та є досить дискусійним серед наукових фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Застосування штучного інтелекту у цивілістичному процесі є предметом дослідження невеликої кількості науковців, серед яких варто виділити: Олександру Олександрівну Кармазу, Оксану Олександрівну Грабовську, Тетяну Вікторівну Федоренко, Наталію Степанівну Марценко. Натомість варто зазначити, що для України в науково-правовому полі тема застосування штучного інтелекту в цивілістичному процесі є нерозкритою та малодослідженою.

Метою статті є науково-правовий аналіз застосування штучного інтелекту у цивілістичному процесі.

Вклад основного матеріалу. Динаміка розвитку штучного інтелекту спонукає до створення наукової дискусії з приводу ролі штучного інтелекту у правосудді України.

Одним із завдань щодо правосуддя, передбачених Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р (далі – Концепція) [2], є забезпечення винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики.

Передумовою застосування у вітчизняному цивілістичному процесі штучного інтелекту стало прийняття Європейською комісією з ефективності правосуддя Ради Європи Етичної хартії з використання штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі (в перекладі – European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment), що слугувала як система єдиних принципів і правил використання штучного інтелекту у судовій системі.

В ній зазначені основні категорії залучення штучного інтелекту, а саме розширені пошукові системи судової практики; онлайн-вирішення спорів; допомога при складанні позовних

заяв; прогностичний аналіз; категоризація положень норм закону за різними критеріями та виявлення розбіжних або несумісних положень; чат-боти для інформування сторін або підтримки їх у судовому розгляді [3].

Етична хартія з використання штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі врегулювала питання впровадження штучного інтелекту у правосудді, чим сприяла становленню трансформації інформаційних технологій у правосудді України.

Ще одним кроком у визначенні напрямку європейської стратегії щодо штучного інтелекту, слід назвати Білу книгу зі штучного інтелекту: європейський підхід до досконалості і довіри (White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust), опубліковану 19 лютого 2020 року, в якій зазначається, що штучний інтелект повинен працювати на людей і бути силою, яка працює на благо суспільства. Цей документ має на меті зазначити можливі зміни, які будуть сприяти надійному та безпечному розвитку штучного інтелекту в Європі з усією повагою до цінностей і прав громадян ЄС [4].

Визначення поняття «штучний інтелект» на сьогоднішній день можна зустріти у Концепції, де під штучним інтелектом розуміється організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [2].

Розкриття поняття «штучний інтелект» лише на рівні підзаконного акту України на думку Кармази О.О. є дискусійним з погляду його практичного застосування [7, с. 26]. Так, прогалиною законодавства України є відсутність нормативно-правового акту у формі закону, який регулює застосування штучного інтелекту у цивільному процесі України.

Слід погодитись із думкою Кармази О.О. та Федоренко Т.В. про те, що в Україні не визначено види (форми) штучного інтелекту, принципи його використання, межі, умови та порядок застосування штучного інтелекту тощо. Ці та інші проблеми сьогодні розглядаються лише в теоретичній площині. Крім того, іноземне законодавство та іноземна доктрина також не дають чіткої відповіді на ці та інші питання у сфері застосування штучного інтелекту [6, с. 20].

Існують різні погляди на використання штучного інтелекту в судовій системі. Зокрема, за словами Ніколаса Алетраса, керівника групи вчених із Університету Пенсільванії та Університету Шеффільда, штучний інтелект навряд чи повністю замінить суддів і юристів, але технологія може бути дуже популярною. Це тому, що він може бути важливим інструментом для висвітлення важливих судових розслідувань, а також для визначення короткострокових рішень, які суперечать Європейській конвенції з прав людини [9].

Проблемні аспекти визначення поняття «штучний інтелект» на сьогоднішній день розкривається лише в науковому середовищі, на законодавчому рівні поки що зарано говорити про його офіційне розкриття. Окрім цього навіть міжнародна доктрина лише нещодавно почала дослідження штучного інтелекту у науковій площині.

О. Кармаза та О. Грабовська у своїй праці підтримує вчених, які розмежовують терміни «інформаційні технології», «штучний інтелект» тощо [5, с. 7].

Натепер українське законодавство закріплює вимоги лише до фізичних осіб, які мають бажання бути суддею, та порядок їх призначення. Таким чином, здійснення правосуддя суддею – електронною особою – жодним нормативно-правовим актом України не передбачено. Разом із тим, якщо ґрунтовно дослідити підстави, межі, порядок, вимог, принципи застосування штучного інтелекту у судовому процесі тощо, можна говорити про внесення змін до норм законодавства та надати право здійснювати правосуддя у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) електронній особі – судді. Це питання часу, але суддя-людина повинен залишатися «контролером» електронного судді на всіх стадіях провадження [5, с. 8].

Штучний інтелект – майбутнє цивілістичного процесу, він змінить філософію та правову природу здійснення судочинства, дозволить адаптувати самостійні приватні юридичні процеси до розвитку суспільних відносин, які існуватимуть на час його запровадження, але з дотриманням моральних та процесуальних норм щодо застосування різних проявів штучного інтелекту в юридичному процесі. Разом із тим людина має контролювати використання штучного інтелекту у цивілістичному судочинстві та нести також відповідальність [5, с. 9].

На нашу думку, термін «штучний інтелект» охоплює безліч різних концепцій автоматизованих процесів, специфічним компонентом кожного з яких є алгоритм, тобто послідовність команд у вигляді комп'ютерного коду, який виконує цей набір команд і в чітко визначеному форматі генерує вихідні дані на основі заданих вихідних даних.

Що ж стосується застосування штучного інтелекту у цивілістичному процесі, вважаємо за важливе та припустиме застосування лише спеціалізованих інтелектуальних систем, здатних працювати під контролем людини. Так, при розгляді цивільної справи незначної складності можливим є застосування такої системи штучного інтелекту, яка буде здатна самостійно узагальнювати та аналізувати законодавство, судову практику та таким чином допомагати судді приймати справедливе та законне рішення. У такому разі штучний інтелект буде своєрідною частиною цивілістичного процесу.

Отже, штучний інтелект у цивільному процесі України в майбутньому фактично зможе відтворити не лише сучасну людську модель пізнання та відтворення даних, а й прискорить та розвантажить роботу суддів, зробить її ще більш ефективнішою.

Україна лише на початку цифровізації правосуддя, але вже перші кроки були зроблені. Так, відповідно до статті 14 Цивільного процесуального кодексу України у судах функціонує Єдина судова інформаційно-комунікаційна система. Єдина судова інформаційно-комунікаційна система відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції [1].

Однак об'єктивно постають проблемні питання практичної реалізації штучного інтелекту у цивілістичному процесі України. Так, на думку Марценко М. штучний інтелект як продукт

людського інтелекту та винахідництва на сьогодні є великою загрозою безпеці життя людей. Будь-які висновки щодо цього питання повинні бути обмежені принципами моралі та розумності і спрямовуватись на соціально-орієнтовані технології, що спрощуватимуть життя людини, а не створюватимуть їй серйозну конкуренцію чи загрозу. Можна передбачити, що розвиток штучного інтелекту може стати безконтрольним і непередбачуваним людиною. Тому, з огляду на зростаючі ризики, пов'язані із просуванням штучного інтелекту, у питанні правового регулювання варто віддавати належне принципу верховенства права як передумові технічного розвитку. Саме на основі верховенства права повинне базуватись правове розуміння штучного інтелекту [8, с. 95].

Безперечно, штучний інтелект має базуватись на основі верховенства права, з дотриманням не тільки усіх принципів моралі та розумності, а принципів цивільного судочинства в тому числі, проте навряд чи він може загрожувати безпеці учасників процесу. Завдяки штучному інтелекту суспільство йде в ногу з часом та сприяє цифровому та інформаційному розвитку судочинства.

Головна роль штучного інтелекту має бути визначена не як заміна судді при здійсненні судочинства, а як своєрідна допомога для здійснення правосуддя суддею.

Електронні технології мають контролюватись людиною, а не навпаки. Штучний інтелект повинен першочергово враховувати принципи верховенства права, поваги до честі і гідності, рівності перед законом і судом, пропорційності, змагальності сторін, диспозитивності тощо.

Однак, на превеликий жаль існують також і ризики застосування штучного інтелекту у цивільному процесі. Серед них можемо виділити: відсутність належного матеріального забезпечення, недостатня кількість провідних фахівців у сфері інформаційних технологій,

Серед переваг застосування штучного інтелекту у цивільному процесі виділяємо можливість не лише пришвидшити та таким чином розвантажити судочинство, а й зробити роботу більш ефективнішою.

Штучний інтелект не може відчувати так званого «людського фактору» та відчуті внутрішні переконання при дослідженні доказів чи певних обставин справи. Цей факт, на нашу думку, може бути як перевагою так і ризиком.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що застосування штучного інтелекту є можливим в частині використання інформаційних технологій зі штучного інтелекту (наприклад, чат-боти тощо). Неможливо на сьогоднішній день замінити суддю при здійсненні судочинства на штучний інтелект. Враховуючи сучасний стан запровадження електронного суду в Україні, таких дій достатньо.

Впровадження штучного інтелекту при розгляді цивільних справ буде ефективним тоді, коли технічне забезпечення буде високого рівня та буде в змозі забезпечити неухильне усіх принципів судочинства, забезпечить прозорість, неупередженість та справедливість розгляду справи, гарантуватиме програмно-технічну надійність і безпеку для усіх учасників судового процесу.

Постійне розширення і зміна нормативно-правової бази, судової практики, порушення строків розгляду цивільних справ, збільшення навантаження на суддів робить застосування штучного інтелекту у цивільному процесі життєво необхідним.

Отримані за допомогою сучасних комп'ютерних технологій електронні документи вже зараз розцінюються як надійніші, які складніше підробити, підмінити, спотворити або втратити, особливо якщо використовувати технології «блокчейн».

Перспективи подальших наукових досліджень, на наш погляд, полягають у подальшому науковому дослідженні питань, що стосуються перспектив розвитку штучного інтелекту, технології «блокчейн» як складової інформаційних технологій у цивільному процесі України.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України № 1618-IV від 18.03.2004 р. зі змінами URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1556-р від 2 грудня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
3. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment, adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3–4 December 2018). URL: https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication4_december-2018/16808f699 (дата звернення: 23.03.2022).
4. White paper. On Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust. European Commission. Brussels, 19.02.2020 COM(2020) 65 final. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/commission-white-paperartificial-intelligence-feb2020_en.pdf (дата звернення: 25.03.2022).
5. Кармаза О., Грабовська О. Електронна особа (особистість) як суб'єкт правовідносин у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2021. № 2. С. 5–10.
6. Кармаза О. О., Федоренко Т. В. Принципи штучного інтелекту в правосудді України. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 18–24.
7. Кармаза О. О. Правова природа штучного інтелекту та цифрових технологій у цивільному процесі України. *Науковий вісник приватного та публічного права*. 2021. Вип. 4. С. 24–29.
8. Марценко Н. Правовий режим штучного інтелекту у цивільному праві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4. С. 91–98.
9. Aletras N, Tsarapatsanis D, Preotiu-Pietro D, Lampos V. 2016. Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective. *PeerJ Computer Science* 2:e93 URL: <https://doi.org/10.7717/peerj-cs.93> (Accessed 28rd March 2022).

Kozhevnikova A. The use of artificial intelligence in the civil process

Summary. The article is devoted to the study of the use of artificial intelligence in the civil process. The dynamics of development and preconditions for the use of artificial intelligence in the domestic civil process is revealed.

It is noteworthy that the precondition for the use of artificial intelligence in the domestic civil process was the adoption by the European Commission for the Efficiency of Justice of the Council of Europe of the Ethical Charter on the use of artificial intelligence in the judiciary and its environment. systems and their environment). Another step in defining the direction of the European strategy on artificial intelligence is the White Paper on Artificial Intelligence: A European Approach to Excellence and Trust, published on 19 February 2020.

The concept of «artificial intelligence», problematic aspects of the definition of the concept of «artificial intelligence» are studied. It is proposed to understand the term «artificial intelligence» to mean many different concepts of automated processes, a specific component of each of which is an algorithm,

ie a sequence of commands in the form of computer code that executes this set of commands and generates source data in a clearly defined format.

The article deals with issues related to the scientific and practical use of artificial intelligence in the civil process. The opinions of scientists on this issue were also studied and analyzed. Problematic issues of practical implementation of artificial intelligence in the civil process of Ukraine, risks and benefits of its use are considered.

The study concluded that the use of artificial intelligence in the civil process is important and permissible to use only specialized intelligent systems capable of working under human

control. Thus, when considering a civil case of insignificant complexity, it is possible to use such a system of artificial intelligence, which will be able to independently summarize and analyze legislation, case law and thus help judges to make fair and lawful decisions. It is concluded that artificial intelligence in the civil process of Ukraine in the future will actually be able to reproduce not only the modern human model of knowledge and reproduction of data, but also speed up and unload the work of judges, make it even more effective.

Key words: artificial intelligence, civil process, civil proceedings, electronic technology, computer technology, digital technology, justice, judiciary, litigation.